

YÖNETİM NİZAMI

MADDE - 16: “Yönetim nizamı, vahdet nizamı olup federal bir nizam değildir.”

Yönetim için doğru ve sahih olan nizam yalnız vahdet/birlik nizamıdır. Çünkü şer’î delil, birlik nizamı getirdi ve başka yönetim nizamlarını yasakladı. Nitekim Abdullah b. el-As'tan rivayet edildiğine göre o, Rasulullah (ﷺ)'den şöyle dediğini işitmiştir:

*"Kim bir imama biat ederek el sıkışır ve kalbi ile onu imam olarak seçerse, gücü yettiğinde itaat etsin. Eğer ondan başkası gelir de imamlık konusunda birinciyle çekişirse, sonradan gelenin boynunu vurunuz."*¹

Ebu Said el-Hudri'den rivayet edildiğine göre, Rasulullah (ﷺ) şöyle buyurmuştur:

*"İki halifeye biat edilirse, onlardan sonuncusunu öldürünüz."*²

Bu iki hadis ile istidlal/delil getiriş şu şekilde olur:

Birinci hadis; imametin yani hilâfetin bir şahsa verilmesi halinde ona itaatin farz olduğunu; eğer birisi gelir onunla bu hilâfet konusunda çekişirse, o sonradan gelenle savaşılmaması, bu nizalaşmadan vazgeçmezse öldürülmesinin farz olduğunu beyan etmektedir. Böylece hadis, hilâfet konusunda halife ile çekişme yapan kişinin öldürülmesinin farz olduğunu beyan etmiş oluyor. İşte bu, devletin parçalanmasının men edilişine bir kinayedir. Zira hadis, devletin taksimine müsamaha vermiyor ve ondan kopmaya kılıç kuvvetiyle de olsa mani olmayı emrediyor.

İkinci hadis ise; devletin bir başkandan yani bir halifeden yoksun olduğu ve devlet başkanlığının yani hilâfetin iki şahsa birden verildiği zaman o ikisinden sonuncusunu öldürünüz, emriyle meseleye çözüm getirmektedir. Hele bu iş, ikiden fazla kişilere verilmek

¹ Müslim, K. İmarah, 3431

² Müslim, K. İmarah, 3444

istendiği zaman ne olur!.. Bu da, yine devletin taksiminin men edilmesine bir kinayedir. Yani bu, İslâm Devleti'ni bir kaç devlet haline getirmenin haram olduğunu, bilâkis devletin tek bir devlet olmasının farz olduğunu ifade eder. Bundan dolayı İslâm'da yönetim nizamı federal bir nizam değil, vahdet nizamıdır. Vahdet nizamından başka bir nizam olması kesinlikle haram olur.

Bu madde, bu hususu ifade için konulmuştur.

MADDE - 17: “Yönetim merkezîdir, fakat idare merkezî değildir.”

MADDE - 18: “Şu dört kişi yönetici sayılır: Halife, Tefviz Muavini, Vali ve Amil. Bunların dışındakiler yönetici değil, görevli sayılırlar.”

Bu madde idare ile hüküm/yönetim arasını ayırmak için konulmuştur. Bu iki husus arasındaki fark, şu iki yönden tezahur eder:

a-) Her ikisinin vakıasında,

b-) Rasul (ﷺ)'in yönetici ve görevlileri tayin edişindeki işlemlerinde.

a-) Bunların vakıasına gelince:

(الحکم) "hüküm" (الملک) "mülk" ve (السلطان) "sultan" kelimeleri aynı ve tek bir anlamı ifade ederler ki bu da; **hükümleri infaz eden sulta**/otorite ve güç demektir. Kamus el-Muhit'te bu, şu şekilde izah edilir: **"Hüküm; mulûke-mülk; azamet ve sultan aynı anlamdadırlar."** Başka bir yerde de; "Hüküm; sultan, hüccet ve Melik'in kudreti demektir" diyor. Üçüncü bir yerde Kamus; "(الحکم) **"hüküm"** (القضاء) **"kaza"** (yargı) demektir. Çoğulu, (احکام) **"ahkâm"** dır. (الحاکم) **"hâkim"** hükmü yerine getirendir." Bu demektir ki; "hüküm" lügat bakımından kaza (yargı) demektir. **Hâkim** ise, lügat bakımından hükmü infaz eden demektir.

Bu maddedeki "hüküm"den maksat ise, hükümlerin yerine getirilmesi anlamındaki ıstılahı manadır. Bu da; Mülk, Sultan ve Melik'in kudreti demektir. Veya başka bir tabirle; hüküm, Şeriat'ın müslümanlara Rasul (ﷺ)'in şu sözü ile farz kıldığı emâret/emirlik işidir:

"Üç kişilik bir topluluğa, aralarında birisini kendilerine emir tayin etmeden açık bir yerde bulunmaları helâl olmaz."¹

Bu **emir** ve **emaret** işi; zulmü defetmek, haklı ve haksızı ayırmak için kullanılan sulta/otorite ve güçtür. Başka bir tabirle; Allahu Teâlâ'nın şu kavillerinde geçen "**velâyet-ül emr**" olan **hükümdür** (yönetimdir):

أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ "Allah'a itaat edin Rasul'e ve sizden olan ulul-emre itaat edin."²

وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ "Eğer onu Rasul'e ve onlardan olan ulul-emre götürselerdi..."³

Bu ayetlerde geçen **velâyet-ül emr** (çoğulu ulul-emr), bilfiil direkt olarak işlerin güdülmesini ifade eder.

İşte bu verilen bilgiler, **hükümün** vakıası ile ilgilidir. Buna binaen "velâyet-ül emr", emâret, mülk, sultan; hüküm (yönetim) demektir. Bunun dışındakiler ise idaredir.

Binaenaleyh, halifenin ve onun valiler ve amillerden olan emirlerinin, şer'î hükümleri ve yargı hükümlerini yerine getirerek halkın işlerini idare etmeleri hususunda yaptıkları şey "**hükümdür**" (yönetimdir). Bunun dışında kalan gerek bunlar, gerekse bunlardan başka halkın veya halifenin tayin ettiği kimselerin icraatına "**idare**" denir. Böylece **hüküm** ile **idare** arasındaki fark açığa çıkmış olur.

Şariat koyucu, ümmetin seçtiği halifeye veya ümmetin seçtiği emire bu yönetimi bu vakıyla birlikte vermiştir. Ümmetin, emiri seçmesi veya halifeye biat etmesiyle, halife veya emir yönetimde yetki sahibi olur. Yani yönetim böylesi bir halife veya emire ait olur. Bu yetki ondan başkasına ait olmaz. Meğer ki o, bu yetkiyi birine vermiş olsun. Bundan dolayı **yönetim merkezîdir**. Yani yönetim ümmete aittir. Ümmet onu bir halifeye veya emir olan bir şahsa vermiştir. Ümmetin ona biat veya seçim yolu ile vermesiyle yönetim ona ait olmuş olur. O ise, dilediği kimseye yönetme yetkisini verir. O vermedikçe hiç bir kimsenin yönetme yetkisi yoktur. Bununla, yönetimi bizzat yürüten kimsenin, ümmetin seçerek bu yetkiyi verdiği

¹ Ahmed b. Hanbel, Müs. Mükessirin min es-Sahabeh, 6360

² Nisa: 59

³ Nisa: 83

kimse olabileceği noktasında yönetimin merkezî olduğu açığa çıkmış olmaktadır.

Halifeden başkası yönetimi bizzat yürütmez. Halifeden başkası ancak zaman, mekân ve olaylarla bağımlı olarak kendisine başkası tarafından verilmesiyle sınırlı bir şekilde yönetim yetkisine sahip olabilir. Buna binaen hükmün/yönetimin vakıası/varlık veya pratiği onun merkezî olduğuna ve merkezîyetinin gerekli olduğuna delâlet eder.

b-) Rasulullah (ﷺ)'in işlerine gelince:

O (ﷺ), vilâyetlere valiler gönderiyor ve onlara, insanlar üzerinde Şeriat hükümlerini yürürlüğe koymalarını emrediyordu. Yine o (ﷺ), hükümlerin yürürlüğe konması için değil de işleri yapmaları için bir çok görevliler tayin etmişti.

Meselâ; hükümleri yürürlüğe koyma hak ve yetkisini verdiği bir çok valiler tayin etmişti. Bu tayin ettiği valilere hükümleri yürürlüğe koyma vesileleri ve üsluplarını sınırlandırmayarak bu hususu onlara bırakmıştı. Bazılarına şer'î hükümlerin uygulanması vesilelerini ya da üsluplarını değil de şer'î hükümleri içeren mektuplar yazıyordu. Bazılarına da Allah'ın Şeriatı'nın uygulamalarını bu mektuplarında emrediyordu. Nitekim Amr b. Hazmı vali olarak tayin etti ve kendisine bir mektup yazdı. Muaz b. Cebel'i tayin ederken ona nasıl hükmedeceğini sordu. Ve onun görüşünü tasvib etti. Attab b. Üseyd'i de Allah'ın Şeriatı'nı infaz için vali olarak tayin etmişti. Tayin ettiği valilerde onların hükmü yürürlüğe koyabilmek salahiyetinde olduklarını görüyordu. İmran b. Hüseyin, zekât toplamak için amil olarak tayin olunmuştu. Döndüğü zaman ona, "*Mal nereden?*" dendi. İmran, (halifeye) dedi ki: "*Sen beni mal için mi gönderdin? Biz onu, Rasulullah (ﷺ)'in zamanında aldığımız gibi aldık ve yine daha önce nasıl harcıyor idiysek o şekilde dağıttık.*"

Görevlendirilenlerin durumu böyle değildir. Görevli olarak tayin edilenlerin yapacakları vazifeler belirtilir. Onlar ancak kendilerinden istenen görevleri yerine getirirler. Meselâ; Rasulullah (ﷺ), Yahudilerin daha henüz koparılmamış, ağaç üzerindeki meyvelerini takdir ve tespit için Abdullah b. Revaha'yı gözlemci olarak tayin etmişti. Rasul (ﷺ), toplayıp kendisine getirmeleri için zekatı

toplayacak amiller gönderiyordu ve onlara ücretlerini veriyordu. Nitekim Busr b. Said b. es-Said'i, el-Malikî'den rivayetle dedi ki:

"Ömer, beni zekat toplamak için amil olarak tayin etti. Toplayıp geldim ve ona teslim ettim. Halife Ömer benden bir ücret almamı istedi. Ben, "Bu işi Allah için yaptım." dedim. Ömer; "Verdiğimi al. Çünkü, ben de Rasulullah (ﷺ) zamanında zekat amili olarak gönderilmiştim. Rasulullah (ﷺ), bana bir ücret teklif etmişti de ben de senin gibi söyledim. Bunun üzerine Rasulullah (ﷺ), bana şöyle buyurdu:"

*إِذَا أُعْطِيَ شَيْئًا مِنْ غَيْرِ أَنْ تَسْأَلَ فَكُلْ وَتَصَدَّقْ "İstemeden sana bir şey verildiği zaman ye ve ondan tasadduk et."*¹

Görüldüğü gibi İmran b. Hüseyin, bir yönetici olduğu için topladığı zekatın kendisinden istenmesini çirkin bulmuştur. Çünkü, o Allah'ın hükmünü yerine getirmişti ve zekata müstahak olanlara Rasulullah'ın tayin ettiği sırada yapıldığı gibi dağıtmıştı. Fakat Busr b. Said ise bunun gibi değildi. O, sadece zekat toplamak görevi ile görevlendirilmişti. Şerî hükümleri uygulama görevi kendisine verilmemişti. Bu iki misal, **hâkim/yönetici** ile **muvazzafın/görevlendirilenin** arasındaki farkı açıkca ortaya koyuyor. **Yöneticinin** görevi, şer'î hükümleri yürürlüğe koymaktır. Yani onun görevi; hüküm, mülk ve sultandır. İdarecinin görevleri ise, hükümleri yürürlüğe koymak olmayıp bir takım işleri yerine getirmektir ki bunlar yönetimden değildirler. Görevlinin/idarecinin işleri ancak idaredendir.

Böylece bizzat yöneticinin işlerinin neler olabileceği hususu da belirlenmiş olur. **Yöneticinin** işlerinden birisi de, şer'î hükümleri yerine getirmektir ki bu hükmetmedir/ yönetimdir. Bu yetkiye de ancak onu tayin etme yetkisine sahip olan birisinin onu tayin etmesiyle sahip olabilir. Yine onun işlerinden, yürürlüğe koymayı gerçekleştirmeye ulaşmak için kullanılan bir takım vesile ve üsluplar vardır ki bunlar **idaredir**. Hükmeden bir kimsenin yani yöneticinin bu hususlarda bir tayine ihtiyacı olmadığı gibi, bu hususta kendisini tayin edene bunları götürüp sorması da söz konusu değildir. Çünkü, yönetici olan kimse bunları kendisi bulur. Zira onun yönetici olarak tayin edilmesi, ona uygun gördüğü ve istediği üslup ve vesileleri kullanma yetkisini verir. Ancak tayin yapan merci' üslup ve vesileleri tayin

¹ Müslim, K. Zekah, 1733

etmiş ise, o zaman yönetici kendisine belirtilmiş o üslup ve vesilelere bağlı kalır. Yani onun yönetici olarak tayin edilmesi, ona idarî işleri yapma yetkisi verir, yönetim yetkisine sahip olan kişiden sadır olmuş bir idarî nizam olmadıkça. Eğer öyle bir idarî nizam varsa, o zaman ona tabi olması gerekir.

Buradan "**hüküm/yönetim merkezîdir**" sözünün manası açığa çıkar ki şöyledir: Yani şer'î hükümleri yürürlüğe koyma yetkisine ancak ümmetin bu yetkiyi kendisine verdiği kimseden başka zati olarak hiç bir kimse sahip olamaz. Bu yetki, ümmetten yetki alan kimseye aittir. Ümmetten yetki alan kimse, kime yetki verirse o da bu yönetme yetkisine sahip olur.

"**İdare merkezî değildir**" sözünün manası da açığa çıkar ki şöyledir: Yönetici olarak tayin olunan kişi, yapacağı idarî işlerde kendisini tayin edene müracaat etmez. O kendisine göre uygun gördüğü şekilde icraatını yapar.

Bu husus, şer'î nasslarda varid olduğu gibi yönetimin vakiasından sabittir. Aynı şekilde yöneticileri tayin ederken Rasul'ün ameliyle de subut bulmuştur.

İşte bu maddenin delili budur.

MADDE - 19: "Yönetim veya yönetimden sayılan her hangi bir işi; erkek, hür, adalet sıfatına sahip olan kimselerden başkası üstlenemez. Bu niteliklere haiz kimsenin bu yetkiye sahip olması için müslüman olması lazımdır."

Şüphesiz Allah (ﷻ) müslümanların üzerine kâfirlerin yönetici olmasını kesinlikle nehyetmiştir:

"وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا" **"Allah, mü'minler üzerine kâfirler için hiç bir yol kılmaz."**¹

Kâfiri müslüman üzerine yönetici kılmak, o kâfir için müslüman üzerine bir yol kılmak demektir. Allah (ﷻ) bu yasağı, kesin olumsuzluk ifade eden (لَنْ) edatıyla belirtmiştir. Bu ise, kâfir için müslüman üzerinde bir yol olmasının yani kâfirin müslüman üzerine yönetici olmasının nehyedildiğine bir kâinedir. Bu, kesin nehiydir ve

¹ Nisa: 141

haramı ifade eder. Ayrıca Allahu Teâlâ ricat talakında şahid olacak kimsenin müslüman olmasını şart kılmıştır. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu:

"O kadınlar, iddet müddetlerine ulaştıkları zaman onları ya güzelce tutun veya onlardan uygun bir şekilde ayrılın. Ve sizden olan adalet sahibi iki kişiyi şahid tutun."¹

Bu mananın mefhumundan, "Sizden olmayanları şahid yapmayın" anlamı çıkar. Yine borç ve borçlanmalarda da şahidin, müslüman olması şu ayette şart koşulmuştur:

"Sizden iki erkeği şahid kılın."²

Yani, "Sizden olmayanları şahid yapmayın" demektir.

Görüldüğü gibi bu zikredilen iki yerde Şeriat, şahid olacak kimsenin müslüman olmasını şart koştur. Yönetici olacak kişinin müslüman olması şartının koşulması elbette ki evlâ babındandır.

Ayrıca hüküm/yönetim şer'î hükümlerin uygulanması ve kaza/mahkeme ile ilgili hükümlerin uygulanmasıdır. Bunu uygulayacak kişiler, Şeriatla hüküm etmekle memurdurlar. Bu husus ise onu uygulayacak kimsenin müslüman olmasını gerektirir. Çünkü o, uyguladığına iman eder. Kâfirlerin İslâm'ı uygulamasına güvenilmez. İşte bunun için hâkimin/yöneticinin müslüman olması şartı getirilmiştir.

Ayrıca hükmedenler/yönetenler "ulul-emr" denilen kimselerdir. Allah (ﷻ), "ulul-emre" itaati emrederken; bir korku veya emniyet hususunda bir işin "ulul-emre" götürülmesini emrederken "veliyyül-emrin" müslüman olması şartını koştur. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurdu:

"Allah'a, Rasul'e ve sizden olan ulul-emre itaat edin."³

"Onlara emniyet veya korku ile ilgili bir husus geldiğinde hemen onu"

¹ Talak: 2

² Bakara: 282

³ Nisa: 59

yayarlar. Halbuki onu Rasul'e veya onlardan ulul-emre götürselerdi.." ¹

Yukarıda geçen birinci ayette (منكم) "**sizden olan**" tabiri, ikinci ayette ise (منهم) "**onlardan olan**" tabiri; "veliyyül-emrin"/yöneticinin müslüman olmasının şart olduğuna delâlet ediyor. Kur'an'da, "ulul-emr" ile ilgili hiç bir kelime geçmez ki, müslamanlardan olma şartı belirtilmemiş olsun. Bu da, yöneticinin müslüman olma şartını pekiştirir.

Yine bütün müslümanların yöneticiye itaati farzdır. Halbuki müslüman, kâfire itaatla mükellef değildir. Çünkü itaat emri müslüman olan "ulul-emr" ile ilgili olarak varid olmuştur.

آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ "**Allah'a itaat edin Rasul'e ve sizden olan ulul-emre itaat edin.**" ²

Böylece Allahu Teâlâ, müslamanlardan olan "ulul-emre" itaat etmeyi emretmiştir. Müslümanlardan olmayana itaati emretmemiştir. Böylece kâfir olan bir "veliyyül-emre" itaatin vacib olmadığı anlaşılmış olur. İtaatin olmadığı yerde de yönetici olmaz.

"Müslüman bir kimse kâfir olan daire müdürüne itaat etmesiyle mükelleftir" denilmez. Çünkü daire müdürü bir "veliyyül-emr" değildir. Fakat o, ücret mukabili çalışan bir görevlidir. Ona itaat, daire müdürüne itaat etmeyi emreden "veliyyül-emrin" emrine itaatten kaynaklanıyor. Burada söz konusu olan; ücretli olarak çalışan bir kimse değil, "veliyyül-emirdir". Bunun için, müslümanların üzerine ancak müslüman olan bir kimse "veliyyül-emr" olabilir. Kâfirin "veliyyül-emr" olması hiç bir zaman sahîh olamaz. Böylelikle, yöneticinin kâfir olması kesinlikle caiz değildir.

Yönetici olan kimsenin erkek olması şartına gelince; Ebu Bekre (رضي الله عنه) bu konuda şöyle dedi:

"Allah, beni Rasulullah (ﷺ)'den duyduğum bir sözle Cemel günlerinde faydalandırdı. Eğer ben, bu sözü işitmemiş olsaydım Cemel vakiasına katılıp onların safında savaşırdım. Bir gün Rasulullah (ﷺ)'e, Farslıların Melikleri olan Kisra'nın kızını başlarına Melike yaptıklarının haberi ulaştığı zaman Rasulullah (ﷺ) şöyle demişti:

¹ Nisa: 83

² Nisa: 59

"İşlerini bir kadına bırakıp onu kendilerine yönetici ittihaz eden bir toplum kesinlikle felah/kurtuluş bulmaz."¹

Rasulullah (ﷺ)'in, işlerini kadına bırakanların felah bulamayacaklarını haber vermesi; onu yönetici edinmenin yasaklılığına delâlet eder. Zira bu haber talep sigasındandır. Bu haberin zem ihbarıyla gelmiş olması, onun kesin bir yasak olduğuna bir karinedir. Böylece kadını yönetim mevkiine getirip onu yönetici kılmak haram olur. Buradan erkek olması şartı, yöneticiyi tayin şartlarından biri olarak açığa çıkmıştır.

Yönetici olan kimsenin adalet sıfatına sahip olması şartına gelince; bilindiği gibi Allahu Teâlâ, şahidlik yapacak olan kimsede adaletli olmayı şart koşmuştur. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle demiştir:

"Sizden olan iki adalet sahibini şahid kılınız."²

Yöneticilik, şahidlikten daha büyük öneme haizdir. Yöneticinin adalet vasfına sahip olması elbette ki evlâ babından gereklidir. Çünkü şهادette şart olarak aranan adalet, yöneticilikte daha önde bir şart olarak aranır.

Yöneticinin hür olması şartına gelince; çünkü, köle olan kimse kendi nefsinde bir tasarrufa malik olmadığına göre başkasının işini idare etmeye hiç malik olamaz. Kaldı ki kölelik, köleye ait olan bütün vaktin efendisine ait olmasını gerektirir.

İşte bu maddenin delilleri de budur...

MADDE - 20: "Yöneticilerin müslümanlar tarafından mühasebe edilmeleri, müslümanların haklarından bir hak olup onlar üzerine bir farz-ı kifayedir. Teba olarak İslâm yönetiminde yaşayan gayri müslimlerin de, yöneticilerin kendilerine yapılan zulmü veya onlara İslâm'ın hükümlerinin tatbikatını kötü şekilde tatbik etmelerini şikayet etme hakları vardır."

Yönetici, tebaa üzerine onu yönetmesi için nasb edilince; o ancak tebaanın işlerini götmesi için nasb edilmiş olur. Yönetici,

¹ Buhari, K. Feten, 6570

² Talak: 2

tebaanın işlerini yürütmede bir kusuru görüldüğünde onun muhasebe edilmesi farz olur. Her ne kadar onun hesabının ve kusurlarından, ihmalliklerinden dolayı azap cezasının Allah indinde olmasına rağmen, Allah yöneticiyi muhasebe etme hakkını müslümanlara vermiş ve bu muhasebeyi onların üzerine bir farz-ı kifaye kılmıştır. Zira Allah, yöneticinin sorumluluklarını yerine getirmek hususunda yardımcı olmayı, bu sorumluluklarında kusur veya kötüye kullanma yaptığı takdirde de ona karşı çıkmayı ümmete bir görev olarak yüklemiştir. Nitekim Müslim'in Ümmü Seleme'den rivayet ettiği bir hadiste, Rasulullah (ﷺ) şöyle buyurdu:

"İleride bir çok emirler olacaktır. Tanıyacaksınız ve inkâr edeceksiniz. Kim tanırrsa sakınmış olur, kim de inkâr ederse selamette olur. Fakat razı olup tabi olan müstesna."¹

Yani, "Kim bu münkeri tanırrsa onu değiştirsin, değiştirmeye gücü yetmeyen onu kalbiyle inkâr ederse selamette olur" demektir. Böylece tebaanın fertlerinden müslümanlara, yöneticide gördükleri herhangi bir kötülüğü değiştirmek için onu muhasebe etmeleri farz olur. Şayet onlar, yöneticinin inkâr ettikleri kötü icraatlarına razı olurlar ve o kötü icraatları üzerinde ona tabi olurlarsa günahkâr olurlar.

Müslüman olmayanlar ise; yöneticinin zulmüne karşı şikayet edebilme hakları vardır. Çünkü zulmu yasaklayan nasslar mutlak olarak varid olmuş olup, müslim olsun gayri müslim olsun aralarında herhangi bir ayırım yapmamıştır. Zımmî ehline eziyet yapmayı nehyeden nass da varid olmuştur. Nitekim Rasulullah (ﷺ) şöyle buyurmuştur:

"Kim bir zımmîye eziyet ederse, ben onun hasmıyım. Kimin hasmı ben olursam, Kıyamet Günü onunla hasımlaşırım."

Ayrıca her çeşit eziyeti nehyeden nasslar varid olmuştur. Ebu Davud'un tahririne göre, Nebî (ﷺ)'in Necran ahalisi ile yaptığı bir anlaşmada şöyle dediği rivayet edilir:

¹ Müslim, K. İmarah, 3445

"Onların kilisesi yıkılmayacak, papazları çıkarılmayacak ve dinlerinden vazgeçmeye zorlanmayacaklar."¹

Zımmî, zulme uğrar veya yönetici tarafından ona bir eziyet dokunursa; zulüm kendisinden kaldırılsaydı ve kendisine zulüm eden cezalandırılırsa kadar o zımmînin şikayetini açığa vurma hakkı vardır. Zımmî, herhangi bir halde şikayetinde ister haklı isterse haksız olsun onun şikayeti dinlenilir. Nitekim rivayet edildiğine göre Ebu Bekir (ؓ), Finhas adında bir Yahudiyle konuşurken onu İslâm'a davet etmişti. Finhas, şu konuşmasıyla Ebu Bekir'e cevap verdi: *"Vallahi ey Ebu Bekir! Bizim Allah'a hiç bir ihtiyacımız yoktur. O, bize muhtaçtır. O'nun bize yalvardığı gibi biz O'na yalvarmıyoruz. Biz O'ndan zenginiz. Halbuki O bizden zengin değildir. Eğer O, arkadaşınızın iddia ettiği gibi zengin olmuş olsaydı malımızdan borç istemezdi. Size faizi yasaklıyor, bize veriyor. Eğer bizden zengin olsaydı, bize vermezdi"* diyerek Finhas şu ayete işaret ediyordu:

"Kim Allah'a bir karzı hasen (ödünç, borç) verirse, Allah ona kat kat ve çok verir."²

Ebu Bekir, Yahudinin bu cevabına karşı sabr edemedi. Öfkelenerek Finhas'ın yüzüne şiddetli bir şekilde şamar indirdi ve şöyle dedi: *"Vallahi eğer bizimle sizin aranızda bir anlaşma olmasaydı, senin kafanı keserdim ey Allah düşmanı!"*

Finhas, Ebu Bekir'i Nebî (ﷺ)'e şikayet etti. Nebî (ﷺ), Finhas'ın şikayetini dinledi ve Ebu Bekir'e de durumu sordu. O da Nebî (ﷺ)'e onun kendisine ne dediğini anlattı. Nebî (ﷺ), Finhas'a sordu. Finhas, Allah hakkında Ebu Bekir'e söylediklerini inkâr etti. Bunun üzerine şu ayet indi:

"Şüphesiz Allah, "Allah fakirdir, biz ise zenginiz" diyenlerin sözlerini işitti. Biz onların söylediklerini ve haksız yere Nebîleri öldürdüklerini yazacağız ve onlara yakıcı (Cehennemin) azabını tadın diyeceğiz."³

¹ Ebu Davud, K. Harac, 2644

² Bakara: 245

³ Ali İmran: 181

Bilindiği gibi Ebu Bekir Rasulullah (ﷺ)'in veziri yani yardımcısı idi. Böylece o bir yönetici idi. Finhas ise muahid yani anlaşmalı bir kimse idi. Nebî (ﷺ) haksız olduğu halde onun Ebu Bekir hakkındaki şikayetini dinledi. Anlaşmalıların şikayetleri dinlenirken, zımmîlerin şikayetlerini dinlemek evlâ babındandır. Üstelik zimmet anlaşması ona bu hakkı vermiştir.

İslâm hükümlerinin yanlış tatbik edildiği konusundaki şikayet, hem müslümanların hem de gayri müslimlerin bir hakkıdır. Nitekim namazda kraatı uzun yapıyor diye bazı müslümanlar Muaz b. Cebel'i Rasul (ﷺ)'e şikayet etmişlerdi. Rasul (ﷺ) onların şikayetlerini dinledi ve Muaz'ı bundan nehyetti. Bu konuda Muaz'a şöyle dedi:

"*Fitnedir, fitnedir, fitnedir. Üç defa*"¹ dedi. O zaman Muaz, Yemen'de vali ve toplumunun imamı bulunuyordu. Bu hadis, bir kaç rivayetle rivayet edilmiştir. Şikayet, ister kendisi Yemen'de iken vuku bulmuş olsun ister toplumuna imamlık yaparken olsun, her iki halde de o, Rasul'ün görevlendirdiği bir kişi hakkında yapılmış bir şikayettir. Böylece yönetici hakkında bir şikayettir. Bu şikayet, şer'î hükümleri tatbik konusundadır. Çünkü şer'î hüküm, Rasul'ün şu;

"*İnsanlara imam olan kimse namazı hafifletsin*"² sözünden dolayı, imamın namazı hafifletmesidir. Böylece bu, İslâm hükümlerinin kötü tatbik edilmesi hakkında bir şikayettir.

Namaz hükmünün uygulanması hakkında müslümandan gelen şikayet dinlendiği gibi, diğer hükümler hakkında da dinlenilir. Zira bu sadece namaz hakkında değildir. Kaldı ki şer'î hükümlerin kötü tatbikatı zulümlerden bir zulüm olarak itibar olunur. Böylece bu konuda hem müslim, hem de gayri müslimin şikayet etme hakkı vardır. Çünkü Rasul (ﷺ) şöyle demiştir:

"*Ben, ümid ederim ki, hiç bir kimse benden bir zulümden dolayı bir hak istemez durumda Allah'a varayım.*"³

¹ Buhari, K. Ezan, 660

² Buhari, K. İlmi, 88

³ Ahmed b. Hanbel, Müs. Mükessirin, 13131

Hadisteki (لا أحد) "**hiç kimse**" tabiri hem müslümanlara hem de zımmî olan gayri müslime şamil olur. Zira hadiste (ولا يطلبني مسلم) "**benden bir müslim .... talep etmeden**" tabiri geçmiyor da (ولا يطلبني أحد) "**benden hiç bir kimse .... talep etmeden**" tabiri geçiyor.

İşte bütün bunlar bu maddenin delilleridir.

MADDE - 21: “İslâm Akidesi esası üzerine kurulmaları ve benimsedikleri hükümlerin şer’î hükümler olması şartı ile, yöneticileri muhasebe etmek ve ümmet yoluyla yönetime ulaşmak için siyasî partiler kurmak, müslümanların hakkıdır. Partilerin kurulması için herhangi bir ruhsata ihtiyaç yoktur. İslâm esası dışında kurulacak her türlü kitleleşme men edilir.”

Bu maddeye delâlet eden delile gelince; Allahu Teâlâ'nın şu sözüdür:

"Sizden hayra davet eden, marufu emreden, münkerden nehyeden bir ümmet (kitle, parti, cemaat) olsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir."¹

Bu ayetle siyasî partilerin kurulmasına delil getirme vechine gelince: Bu ayette Allah (عَلَّاه) müslamanlara, onlardan "hayra" yani İslâm'a davet eden, aynı şekilde marufu emreden, münkerden nehyeden bir cemaatin olmasını emretmiştir. Zira Allahu Teâlâ'nın şu;

"Sizden bir ümmet olsun"² sözü, müslüman cemaat arasında cemaat vasfına haiz bir araya gelmiş bir kitlenin bulundurulmasını emretmektedir. Zira (منكم) "**sizden**" dedi. Böylece (ولتكن منكم) "**sizden bir ümmet olsun**" sözüyle müslümanlardan bir cemaat kastedildi. Yoksa bunun manası "müslümanlar bir cemaat olsun" demek değildir. Yani "müslümanlardan bir ümmet olsun" demek, "müslümanlar bir ümmet olsun" demek değildir. Bu hitap şu iki esaslı ifade ediyor:

a-) Müslümanlardan bir cemaatin kurulması farz-ı ayın değil bir farz-ı kifayedir.

¹ Al-i İmran: 104

² Al-i İmran: 104

b-) Müslümanlardan cemaat niteliğinde bir kitlenin varlığı farzın yerine getirilmesi için yeterlidir. Cemaat vasfını taşıdığı müddetçe ve ayette istenen işi yapmaya güçleri olduğu müddetçe, o kitlenin sayısı ne olursa olsun fark etmez.

(ولسكن) lafzı, İslâm ümmetinin tamamına bir hitaptır. Fakat bu ifade "ümme" yani cemaat kelimesine hakimdir. Yani istenilen, tüm müslümanlardan istenilmiş olmaktadır. Oluşturulması istenilen şey, cemaat niteliğini taşıyan bir cemaattır. Bu durumda ayetin anlamı şöyle olur: "Ey müslümanlar, şu iki işi icra edecek olan bir cemaat teşekkül ettirin. O iki işten birisi, **hayra davet** diğeri de **marufu emretmek ve münkerden nehyetmektir.**" Böylece bu, bir cemaatin oluşturulmasının talebidir. Bu talep, içerisinde bu cemaatin işini de açıklamıştır. Bu talep, her ne kadar (ولسكن) "**olsun**" tabiri ile mücerred bir emir olsa da, onun kesin bir talep olduğuna delâlet eden bir karine orada mevcuttur. Çünkü ayetin cemaatin yerine getirmesi için beyan ettiği iş, başka ayet ve çeşitli hadislerde de sabit olduğu gibi icrası bütün müslümanlar üzerine farz olan iştir. İşte bu, o talebin kesin bir talep olduğuna delâlet eden bir karine olur. Böylelikle ayetteki emir, farz için bir emir olur. Böylece ayet; hayra yani İslâm'a davet eden, marufu emr, münkerden nehyeden aralarında bir cemaatin teşekkülünün müslümanlar üzerine farz olduğuna delâlet ediyor.

Bu; o ayette belirtilen bu iki işin yapılmasını üstlenecek bir cemaatin kurulmasının bütün müslümanlar üzerine farz olduğu, bu cemaat bulunmadığı takdirde bütün müslümanların günahkâr olacakları açısından bir izahat idi.

Ayette kurulması istenilen bu cemaatin bir siyasî parti olması yönüne gelince; buna iki husus delâlet ediyor.

Birincisi; Allah (ﷻ) bu ayette müslümanlardan hayra daveti, marufu emr, münkerden nehyetmelerini istememektedir. Ancak Allah bu ayette bu iki hususu yerine getirecek olan bir cemaatin teşekkülünü istemektedir. O halde talep edilen, o iki işi yapmak değil, fakat o iki işi yapacak bir cemaati oluşturmaktır. Böylece emir, cemaatin kurulmasına hakimdir, o iki işe değil. O iki iş, oluşturulması talep edilen cemaatin işleri için bir açıklamadır, yoksa onlar talep edilen husus değildirler. Böylece bu iki iş yani hayra davet ile marufu emr, münkerden nehy direkt olarak istenen şeyler olmadığı için bunlar teşkili istenen cemaatin nevini belirleyen belirli bir sıfattır. Cemaatin,

cemaat vasfıyla istenen işi direkt olarak yapabilen bir cemaat olabilmesi için belirli hususlara sahip olması gerekir. Ta ki cemaat olsun ve istenen işi yapan cemaat olarak kalsın. Böylece ayette geçen o iki işi yapan bir cemaat vasfını kazanabilmesi için, onun mutlaka kendisini bir cemaat olarak oluşturan ve işler/çalışan bir cemaat olarak kalmasını sağlayan hususlara sahip olması gerekir.

Onu bir cemaat olarak oluşturan şey, bir cisim yani kitle olmaları için üyelerini birbirine rabteden/bağlayan bir rabitanın olmasıdır. Bu rabitanın/bağın olmaması oluşturulması istenen cemaat vasfıyla **işler cemaatı** oluşturmaz.

Onun çalışan bir cemaat olarak kalmasını sağlayan şey ise, kendisine itaatin vacib olduğu bir **emirin** bulunmasıdır. Çünkü Şeriat, üye sayısı üçe ulaşan ve üçten fazla olan her cemaata bir emir nasbetmelerini emretmiştir. Zira Rasul (ﷺ) şöyle buyurmuştur:

"Üç kişilik bir topluluğa, aralarında birisini kendilerine emir nasb etmeden açık bir yerde bulunmaları helâl olmaz."¹

Ayrıca itaati terk etmek cemaattan çıkarır. Zira Rasul (ﷺ) şöyle dedi:

"Emirinden hoşlanmadığı bir şeyi gören kimse ona sabretsin. Çünkü kim bir karış kadar cemaattan ayrılır ve o halde ölürse onun ölümü cahiliyye ölümüdür."²

Böylece emire karşı çıkış, cemaattan ayrılış olarak itibar edilmiştir. O halde cemaatın işlerliğini devam ettiren husus, cemaatın **emirine itaattir**.

İşte bir cemaat olarak o iki işi gerçekleştirecek olan cemaatın oluşabilmesi için bu iki vasfın bulunması gerekir. Yani cemaat için bir **rabitanın olması** ve itaatin vacib olduğu bir **emirin olması**. Bu iki husus Allahu Teâlâ'nın şu **"Sizden bir ümmet bulunsun.."** sözünün şu manaya delâlet ettiğini gösterir: "Sizden üyelerini birbirine rabteden bir rabitaya ve itaati vacib olan bir emire sahip bir cemaat olsun." İşte bu, kitle veya parti veya cemaat veya teşkilat veya kendisini bir cemaat yapan ve işler bir cemaat olarak kalmasını

¹ Ahmed b. Hanbel, Müs. Mükessirin min es-Sahabeh, 6360

² Buhari, K. Fiten, 6531

sağlayan hussulara hakkıyla sahip cemaata verilen isimlerden herhangi bir isim olsun fark etmez. Bununla anlaşıldığı gibi ayet; bir takım parti veya cemaat veya teşkilat veya benzeri toplulukların teşekkülünü emretmektedir.

Bu emrin siyasî partilerin teşkili ile ilgili bir emir olduğu hususuna gelince; çünkü bu emir, sıradan mutlak olarak bir cemaat değil, yapacağı işin belli olduğu muayyen bir cemaatin teşekkülünü talep etmektedir. Zira ayet, cemaatin cemaat vasfıyla yapacağı işi beyan etmiştir. Bu beyanla oluşturulması talep edilen cemaatin nevi belirlenmiştir. Zira ayet; **"hayra davet eden, marufu emreden ve münkerden nehyeden** müslümanlardan bir cemaat bulunsun" demektedir. Böylece yapılacak bu iş, bu cemiyetin bir vasfı olmuş olur ki bu belirlenmiş bir vasıftır. İşte bu vasıf ve niteliğe haiz cemiyet, oluşturulması vacib olan cemiyettir, bunun dışındaki bir cemiyet değil...

Hayra yani İslâm'a davete gelince; bunu bir cemiyet yapabilir, bir parti yapabilir ve bir teşkilat yapabilir. Fakat genel olarak gelen **marufu emretmek ve münkerden nehyetmek** işini ancak siyasî bir parti yerine getirebilir. Çünkü bu iş, yöneticilere de marufu emr, münkerden nehyetmeyi kapsar. Hatta denilebilir ki, yöneticilere marufu emretmek ve münkerden nehyetmek işi, marufu emir etme ve münkerden nehyetme işlerinin en ehemmiyetli olanıdır ve bu iş, o ayetin kapsamına dahil olur. Zira ayet genel olarak geldi:

"Marufu emrederler, münkerden nehyederler."¹ وَأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

Ayette geçen (المعروف) **"maruf"** ve (المُنْكَر) **"münker"** kelimeleri (ال) **"el"** edatıyla gelmişlerdir ve umumi sigalardan olan cins isimlerdir. Bu iş, siyasî partinin yapacağı işlerin en ehemmiyetlerindenidir. Partiye veya cemiyete veya teşkilata "siyaset" vasfını izafe eden ve onu siyasî parti veya siyasî bir cemiyet veya siyasî bir teşkilat yapan işte budur. Madem ki bu yöneticilere marufu emretmek, münkerden nehyetmek işi; marufu emir etmek münkerden nehyetmek işlerinin en önemlilerindenidir, madem ki marufu emretmek münkerden nehyetmek oluşturulması farz olan cemaatin işi olması için ayette istenilen iki işten birisidir, onun için ayetteki emir, işi İslâm'a davet etmek, yöneticilere ve diğer insanlara marufu emretmek ve

¹ Al-i İmran: 104

münkerden nehyetmek olan belirli bir cemaata egemendir. Bu cemaat, Allah'ın oluşturulmasını müslümanlara farz kıldığı cemaattir. Yani ayette zikredilen mevcut bu vasıfların hepsine sahip olan cemaattir. İşte bu vasıfta olan bu cemaat siyasî partidir.

Şöyle denilemez: *"Yöneticilere dokunmadan İslâm'a davet eden insanlara marufu emreden ve onları münkerden nehyeden bir cemaatın teşkili bu farzı yerine getirmeye kafidir."* Böyle denilmez. Çünkü bu farz; müslümanların oluşturduğu, belirtilen bütün niteliklere haiz yani hayra davetle beraber marufu emr, münkerden nehyetme şartlarına haiz bir cemaat olmadıkça yerine getirilmez. Atıf (؁) **"vav"** harfiyle yapılmıştır ki bu da müşareketi (kendisinden önce geçen işe ortaklığı) ifade eder. Ayrıca "marufu emr, münkerden nehyetme" ifadesi genel sigalardan olan bir genel siga ile gelmiştir. Bunun için genelliği üzerinde devam etmesi genelliğinin bütün şartlarını bulundurması lazımdır. Böylece o farz; cemaatın marufu emretmek münkerden nehyetmek işi, ayette geçtiği gibi ondan hiç bir istisna yapılmaksızın genel olmadıkça yerine getirilmez. Onun için, ondan yöneticilere marufu emretmek münkerden nehyetmek istisna edilince yani siyasî iş istisna edilince, ayette talep edilen o cemaat oluşmuş olmaz. Oluşan bu cemaat ayette talep edilen cemaat olmaz. Çünkü o cemaat, marufu emretmek münkeri nehyetmekte en önemli işi istisna etmiştir. Halbuki marufu emretmek ve münkerden nehyetmek ayette genel olarak geçmiştir. Onun için, işlerinin arasında yöneticilere de marufu emretmek münkerden nehyetmek olmadıkça talep edilen cemaatın vasfı tamam olmaz. Bundan dolayı da, siyasî bir cemaat yani siyasî bir parti veya siyasî bir cemiyet veya siyasî bir teşkilat oluşturulmadıkça ayette geçtiği gibi o farzın yerine getirilmesi tamam olmaz. Yani marufu emretmek ve münkerden nehyetmek işini ondan hiç bir şey istisna yapmaksızın genel olarak yerine getiren bir cemaat olmadıkça bu farz yerine getirilmiş olmaz. Bu ise, ancak siyasî bir parti ve siyasî bir cemiyet veya bunlara benzeyen bir teşkilatla vücut bulabilir.

Buna binaen, Allahu Teâlâ bu ayet ile İslâm Davetini yüklenecek, yöneticileri marufu emr ve münkerden nehy ederek muhasebe edecek, diğer insanlara da marufu emr münkerden nehy edecek siyasî partilerin kurulmasını emretmiştir.

İşte bu, bu maddenin delili olduğuna dair bu ayet hakkında delil getirme şeklidir.

Şöyle denilmez: "Ayet (ame) diyor. Yani bir tek parti demektir. Bu ise partilerin birden fazla çok olmaması demektir." Böyle denilmez. Çünkü ayette (امة واحدة) "bir tek ümmet" demedi. Böylece "bir tek cemaat" demedi. Ancak herhangi bir vasıf olmaksızın nekre sigasıyla (امة) "**bir ümmet**" dedi. Bu demektir ki, bir cemaatı kurmak farzdır. Tek bir cemaat teşekkül ettiği zaman bu farz işlenmiş olur. Fakat birden fazla cemaatin yani kitlenin kurulması yasaklanmaz. Zira bir kişinin yerine getirmeye kafi geldiği bir kifaye farzı bir başka kişinin de yerine getirmesine engel olunmaz. Burada geçen "cemaat" bir cins isimdir. Yani herhangi bir cemaat demektir. Cins isimle bir tek ferd değil, cins kasd olunur ve adlandırılır. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu:

كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ **"Siz en hayırlı bir ümmetsiniz."**¹

Bu ifadeden cins murad olunur. Rasul (ﷺ)'in şu sözü de bunun benzeridir:

مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ **"Sizden biriniz münker görürse onu değiştirsin."**² ifadesinde yalnız tek bir münker değil bilâkis münkerin cinsi (yani münker olarak akla gelen her münker) kasd edilir. Bunun benzerleri çoktur. Böylelikle cinsin yapılmasının talep edilmesi ve cinsin yapılmasının nehyedilmesi ile bir tek ferd kasd olunmaz, bilâkis onunla cins kasd olunur. Fakat cins olarak ifade edilenden tek bir ferd kasd edilebileceği gibi bir kaç ferd de kasd edilebilir. Bundan dolayı, ümmetin içinde bir hizbin/partinin bulunması caiz olduğu gibi birden fazla partinin bulunması da caizdir. Fakat bir tek parti var olur ve bu parti de ayette istenen işleri yaparsa o takdirde farz-ı kifaye yerine getirilmiş olur. Fakat başka partilerin kurulmasına engel olunmaz. Zira siyasî parti kurmak, müslümanların üzerine farz-ı kifayedir. Bir parti kurulduğunda başkaları da ikinci bir parti kurmak istediklerinde yani bu farzı yerine getirmek istediklerinde, onların bundan men olunmaları caiz olmaz. Çünkü bir farzı işlemeye engel olmak haramdır. Bundan dolayı birden fazla siyasî partinin kurulmasına engel olmak caiz almaz. Yeter ki kurulan siyasî partiler; ayetin belirlediği hayra davet, marufu emretmek ve münkerden nehyetmek aynı zamanda yöneticilere de marufu emretmek münkerden nehyetmek ve onları muhasebe etmek görevini üstlensin.

¹ Ali İmran: 110

² Müslim, K. İman, 70

Bunun dışındaki partilere gelince; onlara bakılır, eğer onlar milliyetçiliğe davet gibi, İslâmî olmayan fikirleri yaymak gibi v.b. bir haramı işlemek için kurulmuşlarsa, böylesi kitlelerin kurulması haramdır ve onlar devlet tarafından yasaklanırlar. Bu kitlelere katılan herkes cezalandırılır. Eğer o partiler bir haramı işlemezler ve bir mübah işlemek için kurulmuşlarsa, onlar bir mübah esası üzerine kurulmuş olurlar ve onların kurulması da mübah olur. Ancak onlar, bu ayette geçen tüm hususlara haiz bir siyasî parti olmadıkça, bu ayetin nassıyla Allah'ın belirlediği farzı yerine getiren partiler olmazlar.

Madem ki farzın yerine getirilmesi, yöneticinin iznini gerektirmez, bilâkis farzın yerine getirilmesini yöneticinin iznine bağımlı kılmak haramdır. Bunun için, siyasî partilerin kurulması ve meydana gelmesi her hangi bir ruhsatı ve izni gerektirmez.

MADDE - 22: “Yönetim nizamı şu dört kaide üzerine kurulur:

a-) Hakimiyet/egemenlik halka değil Şeriat'a aittir.

b-) Sulta/otorite ümmete aittir.

c-) Tek bir halife tayini müslümanlar üzerine bir farzdır.

d-) Şerî hükümleri benimsemek yani onları yürürlüğe koyup kanun yapmak yalnız halifenin hakkıdır. Anayasa ve kanunları belirleyen halifedir.”

Bu madde; varlığı ancak kendilerine bağımlı olduğu yönetimin kaidelerini/ilkelerini beyan ediyor. Bu ilkelerden birisi olmayınca yönetim de olmaz. Buradaki yönetimden kasdolunan İslâmî yönetimdir. Yani İslâm otoritesidir, yoksa mücerred bir yönetim değildir.

Bu kaideler, derinlemesine araştırmayla şer'î delillerden alınmıştır.

Birinci kaide: Egemenlik ancak Şeriat'a aittir.

Bu kaidenin bir vakıası vardır ki o, "egemenlik" kelimesidir. Bir delili vardır ki o delil, egemenliğin halka değil Şeriat'a ait olduğuna dairdir.

Bu kaidenin vakıasına gelince: Bu "egemenlik" kelimesi batıya ait bir ıstılahdır/terimdir. Bununla iradeye yön veren ve onu

yürüten kasd edilir. Ferd kendi iradesini yürütür ve yönlendirirse egemenliği kendisine ait olur. Eğer ferdin iradesini başkası yönlendiriyor ve yürütüyorsa, o ferd bir köledir... Ümmet, iradesini yani fertlerinin iradesinin toplamını/yürütme hakkını rızasıyla verdiği, kendisinden fertler vasıtasıyla kendisi yürütüyorsa egemenlik kendisine ait olur. Şayet ümmetin iradesi kendisinden başkası tarafından zorakî olarak yürütülüyorsa, o ümmet köleleşmiş olur. Bundan dolayı demokrasi nizamı, "egemenlik halkındır" der. Yani iradesini yönlendiren ve istediği kişiyi kendi yerine vekil seçip ve iradesini yürütme hakkını ona veren halktır. İşte üzerine yönetimin oturtulmak istendiği egemenliğin vakıası budur.

Fakat bu egemenliğin hükmüne gelince: O, egemenliğin halka değil Şeriat'a ait oluşudur. Zira Şeriat'a göre ferdin iradesini istediği şekilde yönlendiren ferdin kendisi değildir. Bilâkis ferdin iradesi, Allah'ın emir ve nehiyelerine göre yönlendirilir. Aynı şekilde ümmet de istediğini yapan, iradesini yönlendiren ve yürüten değildir. Bilâkis ümmetin iradesi de Allah'ın emir ve yasaklarına göre yönlendirilir. Buna ait delil, Allahu Teâlâ'nın şu sözüdür:

"Hayır! Rabbine yemin olsun ki; onlar aralarında çıkan ihtilaflarda seni hakem kılmadıkları müddetçe... iman etmiş olmazlar."¹

Rasul (ﷺ) de şöyle buyurmuştur:

"Heva ve arzusu benim getirdiklerime uymadıkça sizden birisi iman etmiş olmaz."

Ümmet ve fertte hakim olan ve ümmetin ve ferdin iradesini yürüten tek şey ancak Rasul'ün getirmiş olduğudur. Böylece ümmet ve fert Şeriat'a boyun eğer. Bundan dolayı egemenlik Şeriat'a aittir. Bunun için halifeye ümmet tarafından demokrasi rejiminde olduğu gibi onun yanında bir ücretli olarak onun istediklerini yerine getirmek için biat edilmez. Ümmet tarafından halifeye ancak Allah'ın Kitabı ve Rasul'ün Sünneti üzerine Allah'ın Kitabı ve Rasulü'nün Sünneti'ni uygulaması için yani insanların istediğini uygulaması için değil de Şeriat'ı uygulaması için biat edilir. Hatta halifeye biat eden insanlar Şeriat prensiplerinin dışına çıkarlarsa halife onları geri çevirmek için onlarla savaşır.

¹ Nisa: 65

Bu delilden "egemenlik hakkı halka ve millete değil Şeriat'a aittir" kaidesi istinbad edildi.

İkinci kaide: Sulta/otorite ümmete aittir.

Bu kaide, Şeriat'ın halifenin nasb edilmesinin ümmet tarafından olmasını gerekli kılmasından ve halifenin otoriteyi/yetkiyi bu biatla almasını gerekli kılmasından alınmıştır.

Şariat'ın, halifenin nasbının ümmet tarafından olmasını gerekli kılmasına gelince; bu, biat hadislerinde gayet açıktır. Şöyle ki:

Ubade b. es-Sâmit'ten rivayetle dedi ki: *"Biz rahat ve sıkıntılı hallerde; dinlemek ve itaat etmek üzere Rasulullah (ﷺ)'e biat ettik."*

Cerir b. Abdullah'tan rivayetle dedi ki: *"Dinlemek ve itaat etmek üzere Nebî (ﷺ)'e biat ettim."*

Ebu Hureyre'den rivayetle dedi ki: "Rasulullah (ﷺ) şöyle dedi:

ثَلَاثَةٌ لَا يَكْلَمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ رَجُلٌ عَلَى فَضْلٍ مَاءٍ بِالطَّرِيقِ يَمْنَعُ مِنْهُ ابْنُ السَّبِيلِ وَرَجُلٌ بَايَعَ إِمَامًا لَا يُبَايِعُهُ إِلَّا لِلدُّنْيَا إِنْ أَخْطَا مَا يُرِيدُ وَفِي لَهُ وَإِلَّا لَمْ يَفِ لَهُ وَرَجُلٌ يَبَايِعُ رَجُلًا بِسَلْعَةٍ بَعْدَ الْعَصْرِ فَحَلَفَ بِاللَّهِ "Üç kişi vardır ki Kıyamet Günü'nde Allah onlarla konuşmayacak, onları tezkiye etmeyecek ve onlar için elem verici bir azap vardır. Birisi; yol kenarında fazla bir suyu bulunan, o sudan yolcuları istifade ettirmeyen kimse. İkincisi; sırf dünya için bir imama biat eden, eğer biat ettiği kişi kendisine istediğini verirse ona ettiği biatta vefalı davranıp istediği şeyi vermezse ettiği biattan dönen kimse. Üçüncüsü; ikindiden sonra bir malı birine satarken o malın aynısını filana şu fiyatla sattım diyerek Allah'a yemin eden, halbuki o fiyata vermediği halde alıcının kendisini doğru sandığı kimsedir."¹

Böylece biat, müslümanlar tarafından halifeye yapılır, halife tarafından müslümanlara yapılmaz. Müslümanlar, halifeye biat ederler. Yani müslümanlar, halifeyi kendilerine yönetici kılarlar. Nitekim Raşid Halifelerin yaptığı da ancak ümmetten biat almaktır. Onlar ancak ümmetin kendilerine biatı vasıtasıyla halifeler oldular.

Şeriat'ın halifenin bu biatla sultayı/otoriteyi elde etmesini gerekli kılmasına gelince; bu, itaatle ilgili hadislerde ve Hilâfet'in birliğini ifade eden hadislerde gayet açıktır. Şöyle ki:

¹ Buhari, K. Ahkam, 6672

Abdullah b. Amr b. el-As'tan rivayetle diyor ki: "Ben Rasul (ﷺ)'den şöyle dediğin işittim:

"Kim kalbinin tasdiki ile bir imama biat ederse, ona gücü yettiği kadar itaat etsin. Eğer imamlık konusunda bir başkası gelip biat edilen kimse ile çekişme ve çatışmaya kalkarsa onun boynunu vurun."¹

Nafi'den rivayet edildiğine göre: "Bana Abdullah b. Ömer şöyle dedi: "Ben Rasulullah (ﷺ)'den şöyle dediğini işittim:

"Allah'a itaatten el çeken bir kimse Kıyamet Günü delilsiz olarak Allah'a ulaşır. Boynunda bir biat bulunmadan ölen bir kimse cahiliyye ölümü ile ölmüş olur."²

İbni Abbas, Rasulullah (ﷺ)'den şu hadisi rivayet etmiştir:

"Emirinden hoşlanmadığı bir şey gören kimse ona sabretsin. Zira bir karış kadar sultadan (halifenin otoritesinden) çıkan hiç bir kimse yoktur ki, öldüğünde cahiliyye ölümü ile ölmemiş olsun."³

Ebu Hureyre, Nebî (ﷺ)'den şöyle dediğini rivayet etti:

"İsrail oğullarını Nebîler yönetiyordu. Her ölen bir Nebî'nin yerine bir başka Nebî geliyordu. Halbuki benden sonra Nebî yoktur. Benden sonra halifeler, bir çok halifeler olacaktır." Ashab, "Böyle bir zamanda bize ne emredersiniz?" dediler. Allah Rasulü; **"Birinciye verdiğiniz biatı yerine getirin, daha sonra ondan sonra gelen birinciye. Daha sonra onların haklarını veriniz. Şüphesiz Allah, onlara tebaalarına karşı yaptıklarından hesap soracaktır."**⁴

İşte bu hadisler, halifenin ancak bu biatla sultayı/yetkiyi ve iktidarı elde edebileceğine delâlet ediyorlar. Zira Allah, yapılan biat sebebiyle ona itaati farz kılmıştır. "Bir imama biat eden... ona itaat etsin" denmiştir. Böylece o imam, hilâfeti biatla almıştır. Ona itaat, kendisine biat edilen bir halife olduğu için farz olmuştur. Böylece o

¹ Müslim, K. İmarah, 3431

² Müslim, K. İmarah, 3441

³ Müslim, K. İmarah, 3439

⁴ Müslim, K. İmarah, 3429

sultayı ümmetten, ümmetin kendisine biatı ile almış ve ümmetin biat ettiği kişiye yani ümmetin boynunda kendisi için biatın olduğu kişiye itaat farz olmuş olmaktadır. İşte bu sultanın/otorite ve iktidar yetkisinin ümmete ait olduğuna delâlet eder.

Rasulullah (ﷺ), Rasul olmasına rağmen insanlardan biat almıştır. Bu yönetim ve sulta hususunda alınan bir biat idi. Yoksa bu biat, Nübüvvet üzerinde alınmış bir biat değildi. Bu biat, erkek ve kadınlardan alınmıştır. Henüz bulüğe ermemiş olanlardan alınmamıştır.

Böylece halifeyi seçen ve ikâme eden; Allah'ın Kitabı ve Rasulü'nün Sünneti üzerine ona biat edenlerin müslümanlar olması, halifenin de bu biat sebebiyle sultayı alması, sultanın ümmete ait bir hak olduğuna ve onu istediği kimseye verebileceğine delâlet eder.

Üçüncü kaide: Bir halifeyi nasb etmek bütün müslümanlar üzerine farzdır.

Halifeyi nasbetme farziyeti, hadis-i şerifle sabittir.

Nefi'den rivayet edilen bir hadiste dedi ki: "Bana Abdullah b. Ömer şöyle dedi: *"Ben Rasullah (ﷺ)'den şöyle dediğini işittim:*

مَنْ خَلَعَ يَدًا مِنْ طَاعَةِ لَقِيَ اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا حُجَّةَ لَهُ وَمَنْ مَاتَ وَلَيْسَ فِي عُنُقِهِ بَيْعَةٌ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً
"Allah'a itaatten el çeken bir kimse Kıyamet Günü delilsiz olarak Allah'a ulaşır. Boynunda bir biat bulunmadan ölen bir kimse cahiliyye ölümü ile ölmüş olur."¹

Bu hadis ile delil getirme keyfiyetine gelince; şöyledir:

Rasul (ﷺ), her müslümana halife için boynunda bir biatın olmasını gerekli kılmıştır, her müslümanın halifeye biat etmesini gerekli kılmamıştır. Bu durumda gerekli ve farz olan her müslümanın boynunda biatın mevcut olmasıdır. Yani halifenin varlığı, her müslümanın boynunda biatı gerektirir. Böylece ister bu biat bilfiil yerine getirsin ister getirmesin. Halifenin varlığı, her müslümanın boynunda biatı bulundurur.

Halifenin varlığının **bir** tek olmasına gelince; o şundan dolaydır:

Ebu Said el-Hudri'nin Rasul (ﷺ)'den rivayet ettiği bir hadiste, Rasulullah (ﷺ) şöyle dedi:

¹ Müslim, K. İmarah, 3441

إِذَا بُويعَ لِخَلِيفَتَيْنِ فَأَقْبِلُوا الْآخَرَ مِنْهُمَا **"İki halifeye biat olunduğunda onlardan son ortaya çıkanı öldürün."**¹

Bu hadis, müslamanlar için bir halifeden fazla halifelerin bulunmasının haram olduğunu gayet açık olarak göstermektedir.

Dördüncü kaide: Hükümleri benimseyip kanun yapma hakkı sadece halifenin hakkıdır.

Bu kaide, sahabenin icma ile sabittir. Bu icma'dan şu meşhur şer'î kaideler alınmıştır:

"İmamın emri ihtilafları ortadan kaldırır."

"İmamın emri geçerlidir."

"İmam, vukua gelen sorunlar kadar hüküm benimseme yetkisine sahiptir."

MADDE - 23: “Devlet, şu sekiz organ üzerine kurulur:

- 1- Halife
- 2- Tefviz Muavini
- 3- Tenfiz Muavini
- 4- Cihad Emiri
- 5- Valiler
- 6- Kadılar
- 7- Devlet Kurumları
- 8- Ümmet Meclisi”

Bunlarla ilgili delil, Rasul (ﷺ)'in fiilidir. Çünkü, o devlet mekanizmasını bu şekil üzere kurmuştur. Nitekim o (ﷺ), kendisi bizzat devletin reisi idi. Ayrıca bir imam veya halife nasbetmelerini emrederken müslümanlara kendileri için bir devlet reisi nasbetmelerini emretmiştir.

Muavinlere gelince: Rasul (ﷺ), Ebu Bekir ve Ömer'i kendisi için iki muavin seçmişti. Tirmizi'nin rivayet ettiği bir hadiste, Rasulullah (ﷺ) şöyle dedi:

وَزِيرَايَ مِنَ أَهْلِ الْأَرْضِ فَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ **"Yeryüzü ehlinde iki vezirim/yardımcım Ebu Bekir ve Ömer'dir."**¹

¹ Müslim, İmarah, 3444

Hadiste geçen (وزیرای) "**benim iki vezirim**" kelimesi "benim iki muavinim/yardımcım" demektir. Zira bu anlam, o kelimenin sözlük anlamıdır. Fakat bugün **vezir/bakan** kelimesinden halkın anladığı ve ondan kasd ettiği mana, batı kavramı olup onunla muayyen bir hükmün ameli kasd olunmaktadır. Bu ise, müslümanların bilmediği kavramdır ve İslâm'da yönetim nizamına uygun düşmez. Çünkü Rasul (ﷺ)'in **vezir** diye isimlendirdiği muavin/yardımcı, belirli bir işle tahsis edilmez. Bilâkis o, halifenin bütün işleri yürütmek üzere genel bir yetkiye sahip kıldığı bir yardımcıdır. Bu genel yetkinin belirli bir işle sınırlı kılınması doğru olmaz.

Valilere gelince: Rasul (ﷺ), bölgelere valiler tayin etmiştir. Nitekim Utab b. Useyd'i, fetihten sonra Mekke'ye vali olarak tayin etmişti. Müslüman olduktan sonra Bazan b. Sâsân'ı Yemen'e vali tayin etmişti. Bu ikisinden başka birçok kişiyi vali olarak tayin etmişti.

Kadılara gelince: Yine Rasul (ﷺ), insanlar arasında hükmetmek için kadılar tayin etmişti. Nitekim Ali b. Ebu Talib'i Yemen'e kadı olarak tayin etti. Raşid b. Abdullah'ı yargı ve Mezalim Mahkemeleri üzerine emir olarak tayin etti. Onu bir kadı yaptı ve ona Mezalim Mahkemelerine bakma yetkisi verdi.

İdarî kurumlara gelince: Rasul (ﷺ), devlet işlerini yürüten kurumların idaresi için kâtipler tayin etmiştir. Bunlar, daire müdürleri yerini tutuyordu. Nitekim Muaykib b. Ebu Fatıma'yı ganimetler üzerine kâtip olarak tayin etti. Huzeyfe b. el-Yeman, Hicaz bölgesi ürünlerinin miktarını yazıyordu. Bunlardan başka bir çoğunu diğer hizmet kurumları için tayin etti. Her bir kurum veya birden çok kurum için bir kâtip tayin ettiği olmuştur.

Orduya gelince: Ordu, idarî bakımdan cihad emirine tabi idi. Nitekim Rasul (ﷺ), ordunun fiilî lideri (komutanı) idi. Ordunun idaresi ve işleri ile direkt olarak o (ﷺ) kendisi ilgileniyordu. Zaman zaman işlerden bir işin yapılması için komutanlar tayin ediyordu. Nitekim Kureyş ile ilgili haberleri kendisine getirmeleri için Abdullah b. Cahş'ı beraberinde bir cemaatla Kureyş'e gitmeleri için tayin etti. Yine Ebu Seleme b. Abdul Esed'i, 150 kişiden meydana gelmiş bir seriyye komutanı olarak tayin etmiş ve o seriyyenin sancağını ona vermişti. Halbuki bu seriyyede Ebu Ubeyde b. el-Cerrah, Said b. Ebu Vakkas, Useyd b. Hudayr gibi müslümanların kahramanlarının seçkinlerinden vardı.

¹ Tirmizi, K. Menakıb, 3613

İşi, şura ve yöneticileri muhasebe yapmak olan **Ümmet Meclisine gelince:** Rasul (ﷺ)'in muayyen daimi bir meclisi yoktu. Fakat o, kendisi istediği zaman müslümanlarla istişare ediyordu. Nitekim Uhud günü, müslümanları bir araya toplayıp onlarla istişare etmişti. Ifk olayı gününde de yine onları toplamış ve onlarla istişare etmişti. Bunlardan başka daha bir çok konularda istişarede bulunmuştur. Ancak onun (ﷺ), müslümanları toplamayı ve onlarla istişare etmesine rağmen, kendileriyle daimi istişare ettiği belirli şahısları çağırıyordu. Ki bunlar, kavmin/toplumun ileri gelenlerinden idi. Bunlar şunlardı: Hamza, Ebu Bekir, Cafer, Ömer, Ali, İbni Mesut, Salman, Ammar, Huzeyfe, Ebu Zer, Mikdad ve Bilâl. Rasul (ﷺ), şura için sürekli olarak özellikle bunlara yönelmiş olmasından dolayı bunlar şura meclisi mesabesinde idiler.

Bundan dolayı anlaşılıyor ki; Rasul (ﷺ) özel bir şekilde devlet için belirli bir mekanizma kurmuş ve ona göre yürümeye devam etmiştir. Bu durum, kendisi Refik-i Alâya kavuşasıya kadar devam etmiştir. Kendisinden sonra gelen halifeler de bu yolda yürüyerek devleti Rasul'un koyduğu bu mekanizmaya göre yönetmişlerdir. Bu tatbikat, bütün sahabeler tarafından görülerek ve işitilerek devam edip gitmiştir. Bunun için bu durum, İslâm Devleti'nin mekanizmasının bu şekilde olduğunu açıklamaktadır.

Denilebilir ki: Rasul (ﷺ), malın idaresi hakkında mal üzerinde tek başına ayrı olarak sorumlu görevlendirmiştir. Bundan dolayı maliyenin özel bir organ teşkil ettiği, yukarıdaki organlara dahil olmadığı zannedilir.

Buna cevap şöyledir: Rasul (ﷺ), her ne kadar mal için belirli bir şahıs görevlendirmiş ve onu müstakil bir idare kılmış ise de onu müstakil bir organ yapmamıştır. Bilâkis onu diğer bölümlerden bir cüz kılmıştır. Zira Rasul (ﷺ)'in tayin ettiği valilerden bir kısmının valiliği hem yönetime hem de mali konulara şamil olacak şekilde genel idi, bir kısmının valiliği ise yönetime şamil olacak şekilde özel idi. Mal için özel vali de tayin ediyordu. Nitekim Rasul (ﷺ), Amr b. Hazm'ı Yemen'e vali olarak gönderirken velayetini, hem yönetime hem de mala şamil olacak şekilde genel kıldı. Bu husus ona vermiş olduğu yazıda belirtilmiştir. Firve b. Seyl'i, Mur'ad Zebiyd ve Muzhac kabilelerine âmil olarak tayin etti. Onunla beraber mali konu olan sadaka için (zekatı) toplamak üzere Halid b. Said el-As'ı gönderdi.

Yönetimle ilgili valiye (والي الصلاة) "**valiyyüs-salât**" (namaz valisi) deniyordu. Bu tabir, ıstilahî bir lafız olup mal toplamının

dışında idare, yargı, siyaset, harb, ibadet ve diğer bütün hususlarda insanlar üzerine velâyet (idare ve yönetim yetkisi) demektir. Malla ilgili valiye de (والي الخراج) "**valiyyül-harac**" (harac valisi) deniyordu. Bu da, zekatın ve arazinin haracının, benzerlerinin toplanmasını ifade eder. Velâyeti genel olana (والي الصلاة والخراج) "**valiyyüs-salât vel-harac**" (namaz ve harac valisi) denilirdi.

Buna göre malîye tek başına ayrı bir organ olmayıp sadece emirlik yani velâyet işlerinden bir cüzdür. Bu malî işleri, yönetim valisinden başka bir vali yürütebilir. Bu iş, yönetim valisine de bırakılabilir. Fakat durum ne olursa olsun malla ilgili devlet merkezinde herhangi bir özel makam oluşturulmamıştır. Bu hususta halifeye başvurulur. Böylece malîye, devlet organlarından bir cüzdür, özel bir organ değildir.

Cihad emirliği ise: Savaş, dışişleri ve içişleri ve sanayiye gözetler. Rasul (ﷺ) ve halifeleri bizzat kendileri bu cihad emirliğini üstleniyordu. Nitekim Rasul (ﷺ), orduyu kendisi hazırlar, donatır ve onun işini (idaresini) bizzat kendisi üstlenirdi. Aynı şekilde dışişlerine ve içişlerine bizzat kendisi bakıyordu. Yemen'de Cüreş denilen yere silah yapımını öğrenecek kişileri gönderdi. Kendisinden sonra onun halifeleri de aynı şekilde idiler. Ancak Ömer b. el-Hattab (رضي الله عنه), ordu divanını (ordu dairesini) kurdu ve onun için bir sorumlu tayin etti. Bu da cihad emirinin yetkilerinden bir görevdir.

Buna binaen, Rasul (ﷺ)'in kurduğu devlet, bu organlar üzerine kurulmuştur.^(*)

^(*) NOT: Bu Maddenin izahtı, İslâm'da Yönetim Nizamı kitabının Arapça'sından alınmıştır.